

Muşkara'dan Nevşehir'e 290. Yıl

II. ULUSLARARASI NEVŞEHİR TARİH VE KÜLTÜR SEMPOZYUMU

TARİH | KÜLTÜR | ÇEVRE | TURİZM | SAĞLIK | EKONOMİ | İNANÇ | EĞİTİM

BİLDİRİ METİNLERİ

ntks.nevsehir.edu.tr
ntks@nevsehir.edu.tr

“MUŞKARADAN NEVŞEHİR’E”

**II. ULUSLARARASI
NEVŞEHİR TARİH VE KÜLTÜR SEMPOZYUMU
(2-3-4 Mayıs 2016)**

“Tarih | Kültür | Çevre | Turizm | Sağlık | Ekonomi | İnanç | Eğitim”

BİLDİRİ METİNLERİ

ntks.nevsehir.edu.tr
ntks@nevsehir.edu.tr

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları: 21

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tümü ya da bir bölümü/bölemleri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinin yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğere yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright 2015 by Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. All rights reserved. No part of this book may be printed, Reproduced or distributed by any electronical, optical, machanical or order means without the written permission of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University.

Editör

Prof. Dr. Filiz KILIÇ, Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Kapak Düzeni

Taylan Viraca

Tasarım-Dizgi

Arş. Gör. Murat GÜR

ISBN: 978-605-4163-30-4

II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiri Metinleri

1. Baskı

Aralık, 2016

Basımevi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Basımevi, Nevşehir

İletişim

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof.Dr. Filiz Kılıç Yerleşkesi

2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 / Nevşehir Tel: 0384 228 10 00

<http://ntks.nevsehir.edu.tr>

Onur Kurulu

Mehmet CEYLAN (Nevşehir Valisi)

Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörü)

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KÖÇER (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Nesimi AKTAŞ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeynep ASLAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Nimet KARATAŞ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Yürütme Kurulu

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL (Başkan)

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Doç. Dr. Ebru GÜNEREN

Yrd. Doç. Dr. Derya EVGİN

Yrd. Doç. Dr. Emre ÜSTÜN

Yrd. Doç. Dr. Erkan KALIPÇI

Yrd. Doç. Dr. Hatice DOĞAN

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARAÇ

Yrd. Doç. Dr. Murat AKTAN

Yrd. Doç. Dr. Mesut GÜN

Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER

Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN

Sekreteryaya

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN

Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN

Arş. Gör. Murat GÜR

Arş. Gör. Şerife ÖRDEK

Arş. Gör. Ahmet UĞUR

Araş Gör. Ahmet Enes KARAKAYA

Arş. Gör. Ayşe Begüm KILIÇ

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abdilbaet MAMASIDIKOV	Prof. Dr. Taşbolot SADIKOV	Yrd. Doç. Dr. Besim Tolga UYAR
Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR	Doç. Dr. Adem ÖGER	Yrd. Doç. Dr. Derya EVGİN
Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL	Doç. Dr. Ahmet OĞUZ	Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN
Prof. Dr. Alena ĆATOVIĆ	Doç. Dr. Ali KOZAN	Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK
Prof. Dr. Ali AKTAN	Doç. Dr. Alper ARSLAN	Yrd. Doç. Dr. Filiz M. ERDEM UÇAR
Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN	Doç. Dr. Anvar COLDOŞBAYEV	Yrd. Doç. Dr. Fulya AYDIN TEMEL
Prof. Dr. Birsel KÜÇÜKSİPAHİOĞLU	Doç. Dr. Ayla ÜNSAL	Yrd. Doç. Dr. Gamze MUZ
Prof. Dr. Ćazim HADZİMEJLIĆ	Doç. Dr. Bayram DEVİREN	Yrd. Doç. Dr. Gökhan SEÇME
Prof. Dr. Cenişbek DUYŞEYEV	Doç. Dr. Dündar YENER	Yrd. Doç. Dr. Görkem BİRİNCİ
Prof. Dr. David J. GOA	Doç. Dr. Ebru GÜNEREN	Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ
Prof. Dr. Davut KILIÇ	Doç. Dr. Elmira HURİBAYEVA	Yrd. Doç. Dr. Hakan YALAP
Prof. Dr. Elmira MURADALIYEVA	Doç. Dr. Emin ÖZDEMİR	Yrd. Doç. Dr. Handan YILDIZHAN
Prof. Dr. E. Ümit SEVİÇ	Doç. Dr. Ersan ERSOY	Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin KILINÇ
Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL	Doç. Dr. Fulya ÖZTAŞ	Yrd. Doç. Dr. Hasan YAVUZER
Prof. Dr. Filiz KILIÇ	Doç. Dr. Gökalp Özmen GÜLER	Yrd. Doç. Dr. Haşim ERDOĞAN
Prof. Dr. Hanife ÖZBAY	Doç. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU	Yrd. Doç. Dr. Hatice DOĞAN
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR	Doç. Dr. Hüseyin GÖNEL	Yrd. Doç. Dr. Hulusi YILMAZ
Prof. Dr. Havva SELÇUK	Doç. Dr. İbrahim YILMAZ	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin CÜCE
Prof. Dr. Haydar ÖZTAŞ	Doç. Dr. Korhan KARACAOĞLU	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ
Prof. Dr. İbrahim DİLEK	Doç. Dr. Lütfi BUYRUK	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARAÇ
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN	Doç. Dr. Maria KOÇKORBAYEVA	Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ethem ÖZKAN
Prof. Dr. Ljijana MARKOVIĆ	Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU	Yrd. Doç. Dr. İbrahim İLHAN
Prof. Dr. Lütfi Gürkan GÖKÇEK	Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	Yrd. Doç. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU
Prof. Dr. Mehmet AÇA	Doç. Dr. Meral BAYAT	Yrd. Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE	Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI	Doç. Dr. Murat Mustafa ÖNTUĞ	Yrd. Doç. Dr. Mehmet HAZAR
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER	Doç. Dr. Mustafa IŞIK	Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYGANA
Prof. Dr. Meliha ATALAY	Doç. Dr. Neşe YALÇIN	Yrd. Doç. Dr. Mesut GÜN
Prof. Dr. Metin EKİCİ	Doç. Dr. Nursavle AYT BAYEVA	Yrd. Doç. Dr. Murat AKTAN
Prof. Dr. Mustafa Arslan	Doç. Dr. Özgür K. AYDEMİR	Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENGÜL
Prof. Dr. Mustafa KESKİN	Doç. Dr. Pınar ÜLGEN	Yrd. Doç. Dr. Neşe HARBALİOĞLU
Prof. Dr. Mustafa Servet AKPOLAT	Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK	Yrd. Doç. Dr. Pakize ARIKAN SANDIKCIOĞLU
Prof. Dr. Mürüvvet BAŞER	Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ	Yrd. Doç. Dr. Seçil HİRİK
Prof. Dr. Nimet KARATAŞ	Doç. Dr. Şahlan ÖZTÜRK	Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN
Prof. Dr. Numan ALUÇ	Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL	Yrd. Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT
Prof. Dr. Orhan DOĞAN	Doç. Dr. Turgut TOK	Yrd. Doç. Dr. Şefika Dilek GÜVEN
Prof. Dr. Özen TOK	Doç. Dr. Zübeyde KUMBIÇAK	Yrd. Doç. Dr. Tayfun CAYMAZ
Prof. Dr. Paul CHAO	Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZDAĞ	Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER
Prof. Dr. Remzi KILIÇ	Yrd. Doç. Dr. A. Burak KAHRAMAN	Yrd. Doç. Dr. Telli KORKMAZ
Prof. Dr. Sabina BAKŞIĆ	Yrd. Doç. Dr. Ahmet DOĞAN	Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN
Prof. Dr. Sahavet GÜRDAL	Yrd. Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK	Yrd. Doç. Dr. Turan AÇIK
Prof. Dr. Satıbaldı OMURZAKOV	Yrd. Doç. Dr. Aynur KIZILIRMAK	Yrd. Doç. Dr. Ünal ZAL
Prof. Dr. Sultan TAŞÇI	Yrd. Doç. Dr. Ayşe BUDAK	Yrd. Doç. Dr. Volkan KARAGÖZLÜ
Prof. Dr. Süleyman DEMİRCİ	Yrd. Doç. Dr. Bakhtygal KULAMSHAEVA	Yrd. Doç. Dr. Yalçın KAMIŞ
Prof. Dr. Taha Niyazi KARACA	Yrd. Doç. Dr. Barış ÇİFTÇİ	Yrd. Doç. Dr. Zehra IŞIK ÇALIŞKAN

NEVŞEHİR DÜĞÜNLERİNDE GÂLE TÖRENİ VE “SAÇ” İMGESİ

Ögr. Gör. Tuğba GÖNEL SÖNMEZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
tugbagonel@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş bir gelenek olan Gâle töreni, Nevşehir’in farklı bölgelerinde farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Kâkül kesme, gelek kesme, zülûf kesme, duluk kesme ve duvak açma şekillerinde de adlandırılan ve düğünden hemen sonraki gün yapılan bu tören, düğünün son safhası olup gelinin bekâretini, iffetini ve aileye kabul edildiğini ifade etmektedir. Sadece bayanların katılımıyla gerçekleştirilen gâle töreninde uygulanan önemli ritüellerden bir tanesi, gelinin kâkülünün kesilmesidir. “Kâkül kesme”, genç kızlıktan kadınlığa geçişi fizyolojik olarak sembolize etmekle birlikte; yapılan tören gelinin toplumsal olarak onandığını ve kabul gördüğünü ifade etmektedir.

Çalışmamızda öncelikle Gâle töreni ve bu törende uygulanan “kâkül (saç) kesme” ritüeli ele alınacak ardından “saç” imgesinin Nevşehir halk inanışlarında ve hayatın geçiş dönemi ritüellerindeki yeri ve kültürel kökleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gâle, Saç İmgesi, Halk İnanışları, Hayatın Geçiş Dönemi Ritüelleri

GİRİŞ

Kültürümüzde aile olmak evlenme yükümlülüğünü de beraberinde getirmekte ve bu olgu düğün töreni ile kutlu kılınmaktadır. Hayatın geçiş dönemi ritüellerinden olan düğün ve evlenme gelenekleri ülkemizde bölgelere göre çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla Orta Anadolu kültürü çerçevesindeki bölge düğünleri de kendine özgü ve geleneksel bir formda yapılmaktadır. Nevşehir’de evlenme ritüeli ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen düğün törenlerini başlangıcından bitimine kadar aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür:

- a) Kız Görme, Kız Beğenme veya Kız Arama
- b) Görücülük
- c) Kız isteme
- ç) Söz Bağlama veya Tutu Verme
- d) Nişan-Şerbet

- e) Düzen Bozma
- f) Okuntu Çıkarma
- g) Düğün-Bayrak Kaldırma veya Bayrak Dikme
- ğ) Güvey Giydirme- Güvey Donatma, Esvap Giydirme veya Nahıl Övme
- h) Kız Başı Yıkama, Yunak veya Hamam
- ı) Kına Gecesi veya Övülme
- i) Tan Davulu veya Seher Davulu
- j) Seysana
- k) Saçı
- l) Gelin Alma-Karınca Yürüyüşü
- m) Kâkül Kesme veya Gâle
- n) Böğür Kaldırma
- o) Kız Arkasından Gitme (Bayram 2013: 20).

Çalışmamızda Nevşehir düğün gelenekleri içinde önemli bir yer teşkil eden Gâle töreni ve bu törende uygulanan “kâkül (saç) kesme” ritüeli ele alınacak, ardından “saç” imgesinin Nevşehir halk inanışlarında ve hayatın geçiş dönemi ritüellerindeki yeri ve kültürel kökleri değerlendirilecektir.

Gâle Töreni

Sadece bayanların katılımıyla gerçekleştirilen gâle töreni; Nevşehir’in farklı bölgelerinde kâkül kesme, gelek kesme, zülûf kesme, duluk kesme ve duvak açma şekillerinde adlandırılmakta ve düğünden hemen sonraki gün yapılmaktadır. Gâle günü gelin, sabah namazı vaktinde uyanır ve kayınpederinin abdest suyunu döküp çeyizinde getirdiği işlemeli bir *pişkiri* kayınpederine hediye eder. Kayınpeder, bu pişkir ile yüzünü kuruladıktan sonra, bir gün önce kız tarafından gelin odasına gönderilen tavuk ve tatlının da ikram edildiği kahvaltı sofrasına oturur (KK6). Kahvaltıdan sonra gelin, kayınpederinin ve kayınvalidesinin elini öper ve geline bilezik, bağ veya koyun gibi bir hediye bağışlanır (KK7, KK8). Öğlen veya öğleden sonra yapılacak tören için kayınvalide, gelini kuşandırır ve gerekli hazırlıklar tamamlanır. Sadece bayanların

katılımıyla gerçekleştirilen Gâlenin yapılacağı mekân, katılacak kişi sayısına ve hava durumuna göre belirlenir. Gelin, tören başlamadan önce misafirlerin elini öper ve “hoş geldin” der. Müzikli bir eğlence mahiyetinde olan bu törende def eşliğinde çeşitli türküler ve maniler söylenir (KK2, KK4, KK5, KK10, KK12). Gelin oyuna başlamadan önce misafirlerin huzurunda eğilip selam verir ve tekrar el öper, daha sonra meydanın ortasına başında al duvak bulunacak şekilde getirilir, bazı bölgelerde ortaya yün bir yastık ve oklava konulur ve gelin bu yastığın etrafında döndürülerek dua edilir, (KK3, KK9; Yıldız 2010: 107) ardından gelin avucunda tuttuğu pirinç, bulgur, şeker ve bozuk parayı misafirlerin üstünden saçar. Bu saçının bereket, uğur getireceğine ve baş ağrısına iyi geleceğine inanıldığından, saçını alan kişiler bu yiyeceklerden tadıp evlerindeki bulgur veya pirincin içine katarlar. Bozuk parayı ise harcamamak üzere cüzdanlarında saklarlar. Ayrıca bu saç, gelinin duvağının üstünden de saçılır (KK4, KK6, KK8, KK10, KK11, KK12). Akabinde gelinin kâkülü, uzun saçlı ise çene hizasından kısa saçlı ise alın hizasından kesilir. Kâkül, genellikle el becerisi olan bir kişi tarafından kesilmekle birlikte; Acıgöl bölgesinde “bayrak evi” tarafından kesilmektedir (KK7, KK8). Gelin kız, kâkülü kesildikten sonra zülüflerini çemberinin iki yanından çıkarır, bu o kızın artık evli olduğunun göstergesidir. Ayrıca kesilen saçını, işlemeli bir mendil içerisine koyarak sandığında saklamalıdır (KK1, KK3, KK4, KK6, KK11). Gâle törenine düğüne katılmayan, hediyesini ulaştıramayan veya tekrar hediye vermek isteyen kişiler de katılır ve hediyelerini sunarlar, kimin ne getirdiği topluluğa duyurulur. Bazı bölgelerde gelin kâkülü kesilmeden önce bir örtü üzerine oturtulur ve getirilen hediyeler bu örtü üzerine bırakılır. Hediye merasimi bittiğinde bu örtü iki ucundan toplanıp kaldırılırken “darısı başınıza” diyerek dua edilir (KK4, KK6). Ev sahibinin ekonomik durumuna uygun olacak şekilde uzaktan gelen misafirlere ve akrabalara çeşitli yemekler ikram edilir. Yaprak sarması, kuru fasulye, mantı, düğün çorbası, bamya, helva, hamursuz, baklava ve sütlaç en çok tercih edilen yemekler arasındadır (KK2, KK3, KK8, KK11). Bazı bölgelerde düğün sahibine destek olmak amacıyla misafirler nohut, bulgur ve bakla gibi bakliyatları beraberlerinde hediye olarak getirir (KK7, KK8). Misafirlere yapılan ikramlar arasında çerez de bulunmaktadır. Kabuklu fıstık özellikle tercih edilen kuruyemiş türlerinden olup halk arasında “gâle çerezi” olarak bilinmektedir (KK10, KK11, KK12). Ayrıca bu törene katılan ve yeni gelini olan kayınvalidelerin de çerez getirip dağıtması adettendir (KK1, KK2).

Gelin, gâle töreninde geleneksel bir kıyafet olan entari şalvar giyer ve takılarını takar ayrıca erkek tarafının aldığı kıyafetleri belirli aralıklarla giyip gösterir ve oynamaya

devam eder. Yine gelin odası, çeyizi ve erkek tarafının aile büyükleri için hazırladığı bohçalar misafirlere gösterilir (KK4, KK5, KK6, KK8, KK10, KK11, KK12). Davetlilerden yaşça büyük olanlara “çeki çekilip” çevresi oyalı çember hediye edilir ve ağızlarına şeker konulur (KK10, KK11). Gelinin görünmesi varsa, “çenesi çıkmasın diye”, ağzı sembolik olarak bir çemberle bağlanır (Bayram 2013: 33). Bazı bölgelerde ise geline tekrar gelinliği giydirilir; ancak bu kez beline kırmızı kuşak bağlanmaz (KK9).

Eğlenmek amacıyla erkek ve yaşlı kılığına girmek, absürt hediyeler sunmak, atışmalı maniler söyleyip oynamak gibi çeşitli komik ve teatral sunumlar yapılır (KK6, KK10).

Gelin her oyuna kalktığında eğilip selam verir ve el öper. Gelin, kayınvalide ve görünce arasındaki muhabbeti artırmak amacıyla şerbet içirilir ve karşılıklı oynatılır (KK7, KK11, KK12).

Günümüzde bu tören daha çok köylerde yapılmakla birlikte; şehir merkezlerinde bayanların eğlenmek amacıyla düzenledikleri toplantılara dönüşmüş; kâkül kesme kavramı da sadece törenin adı olarak kalmıştır. Gâle, genel hatlarıyla yukarıda bahsi geçen şekilde gerçekleştirilen bir tören olup bu törende uygulanan önemli bir ritüel, gelinin kâkülünün kesilmesidir. “Kâkül kesme”, genç kızlıktan kadınlığa geçişi fizyolojik olarak sembolize etmekle birlikte; yapılan tören, gelinin toplumsal olarak onandığını ve kabul gördüğünü ifade etmektedir.

Dua ve ilahiler eşliğinde kâkülü kesilen gelin, böylece erginlenerek kızlığa veda etmiştir (Yolcu 2014: 273).

Saç İmgesi

Saç kesmek, Türk düşünce sisteminde farklı şekillerde yer bulmakla birlikte “saç” ile ilgili inançlar, büyü, günah, nefis, saç, öteki dünya, yas, nişan, kut, arınma ve kült sembolleriyle karşımıza çıkmaktadır (Kalafat 2005: 208). Saçın kesilmesi erken devir Türklerinde bir matem işareti sayılmıştır. Proto-Türk ve Hun devirlerinde bile matem alameti olarak kurganlarda kuyruğu düğümlenmiş ve kesilmiş atlara rastlandığı gibi, kesilmiş örgülü kadın saçlarına veya bir kese içinde bir parça olarak muhafaza edilen kadın saçlarına rastlanmıştır. Bu saçlar hem matem durumunu hem de kadının ölen kişiye bağlılığını ifade etmektedir (Çoruhlu 2004: 64).

Kök Türklerde de saç kesmek bir yas alametidir. Bunun yanı sıra kaygı, kötülüme ve yergi unsuru olarak da kullanılmaktadır (Şen 2004: 12-23). Ayrıca teslimiyet ve itaatın sembolüdür (Çoruhlu 2004: 64-65). Saç kazımak bedensel haz ve dünya nimetlerinden vazgeçildiğinin bir işareti sayılmakla birlikte; (Mülayim 2004: 70) dünya nimetlerinden el çekerek Allah'a ulaşma yolunda bir araç, Veli'nin keramet gücünü artırıcı bir etken olarak da düşünülmektedir (Sabuncu 2004: 76). Bunun dışında disipline edilmiş bir rejime giriş olarak cinselliğin toplumsal bakımdan öngörölmüş olan kullanım ve kontrolüne uyuyor olmanın yinelenmesi anlamına da gelmektedir (Delaney 2004: 103).

Saç imgesi, Türk mitolojik inanç sistem ve pratiklerinde¹, sözlü ve yazılı kültür ürünlerinde² de yer almaktadır.

---

¹ “Albastı'ya rastlayanlar onu uzun sarı saçlarını tararken görürler. Bir kişi ondan korkmayıp, onun saçından tutarak beline kamçı veya şalvar bağı ile vurursa, Albastı ona teslim olup kitabını verirmiş. Bir kimse onun tarağını alır veya saçından bir tutam kesip saklarsa, Albastı onun hizmetine girermiş ve o kişi de büyük bir şaman olurmuş” (Turdimov 1999: 256).

Eski Türk inancına göre, bir kişi öldüğü zaman Erlik Han'ın hadimi olan Körmös bu ruhu cehenneme götürerek kaynar katran dolu kazana atardı. Ancak, Bay Ülgen'in hadimi ve ruhun hamisi olan Yayucu, bu ruhu tepesindeki saçlardan tutarak dışarı çıkarırdı. Eski Türklerin tepelerinde bir tutam saç bırakmaları işte bunun içindir. Eski cemiyetlerin hemen hepsinde ruh, vücudun şeklinde tasavvur edilirdi. Bu sebeple ruhun sahibi gibi saçlı olmasına taaccüp etmemek gerekir (Gököl 1976: 78).

² Gök Türk Yazıtlarında, Bilge Kağan Abidesi'nin D.10. satırında; “*Türk budun yok bolmazun tiyin budun bolçun tiyin kangım İl Teriş kağanıg ögüm İl Bilge Katunug Tengri töpüsünde tutup yügerü kötürti*” “Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İl-Teriş Kağanı, annem İl Bilge Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış (Ergin 2005: 37). “Tanrı İl Teriş Kağan ile Hatunu İl Bilge”yi yükseltirken, onların tepelerinden tutmuştu. Tanrı herhalde onların saçlarından tutmuş olmalıdır (Ögel 1979: 70). Yine Orhun abidelerinde saç kelimesi Bilge Kağan kitabesinin güney cephesinde de geçmektedir: Yoğ yıparıg kelürüp tike birdi. *Çından ıgaç kelürüp öz ya... bunça bodun saçın kılkağın ...[b]ıçdı.* “Yas töreni kokusunu getirip dikiverdi. Sandal ağacını getirip öz... bunca millet saçını ve kulağını kesti.” (Ergin 2005: 54). Bu ibareden Kök Türklerde saç kesmenin bir yas alameti olduğunu anlıyoruz.

Dede Korkut Kitabında yas alameti olarak “saç yol-“ tabiri geçmektedir. “*Ağ pürçeklü anası buldur buldur ağladı gözünüş yaşın dökdi, acı tırnağ ağ yüzine aldı çaldı al yanağın tartdı qarğı gibi kara saçını yoldı*” (DK 91: Ergin 2011: 130).

Göktürk Yazıtlarından Eski Anadolu Türkçesi metinlerine, sözlü kültür ürünlerinden halk inanışlarına kadar birçok alanda görülen saç kesme hadisesi ve saç imgesinin Şamanist kültürden geldiğini söylemek mümkündür. Örneğin; Hakasya’da tırnakta olduğu gibi “Kut”un saçların dibinde de olduğu inancı vardır. Saçlarını gece tarayan insan “kut”u yerinden rahatsız etmiş olur. Yere dökülen saç “kut”un da yere dökülmesine sebep olacağı için rahatsız olur. Dağılan ve üzerine basılan saçların toplanmamaları halinde o saçların sayısı kadar “kut”tan mahrum olunur. Yine Şamanist tasavvurda yere atılan saçların, kuşlar tarafından alınıp gidileceğine inanılır. Saçların yere saçılması halinde kuşların ayaklarına dolaşacakları ve bu durumda kuşların öteki âlemde hesap soracakları inancı hâkimdir (Kalafat 2005: 209).

Nitekim gece saç taramamak, kesilen saçı yere atmamak ve üzerine basmamanın gerekliliği hem Anadolu’da hem de Nevşehir halk inanışlarında karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türk itikadında kut denilen mânâ; her şeyde bulunmakla beraber, daha çok kanda ve saçlarda toplanmaktadır. Bu sebeple kan akıtma hâdiseleri merasimle icra edildiği gibi, saçların kesilmesi de merasime tabi olmuştur (Yörükân 2006: 21). Nitekim Nevşehir bölgesinde bebeğin ilk saçının kırklama töreninin ardından kesildiği ve kesilen saçın yere atılmadan saklandığı bilinmektedir.

Yine Frazer’e göre, temas büyüsünde “*Bir zamanlar birbirlerine bağlı olan parçalar daha sonraları birbirlerinden ayrılmış olsalar bile aralarındaki bağlantı devam eder.*” Parça bütüne aittir ve parçaya sahip olan bütüne de sahip olabilir. Buna göre, birinin saçına sahip olan ya da tırnak, kirpik ve elbise parçası gibi şeylerini elde eden kimse, söz konusu olanın üzerinde olumlu veya olumsuz büyüsel bir etki gücüne sahiptir (Örnek 1995, 141-144). Temas büyüsü için bahsi geçen nesnelere bir tanesi de saç olup

---

Yine Dede Korkut Kitabında saç ile ilgili rüya yorumunda saç kaygısı ifade etmektedir. Bunun sebebi saçın yas alameti olarak görülmesindedir. “*Salur Kazan’ın... kara saçum uzanur gördüm, uzanuban gözümü örter gördüm...*” sözleriyle aktardığı rüyasını “*Kara Göne saç kayğudur*” şeklinde yorumlamaktadır (DK 43: Ergin 2011: 99).

genelde Türk halk inanışlarında, özelde ise Nevşehir halk inanışlarındaki çeşitli tabu ve kaçınmalarda bu tasavvurun izlerini görmek mümkündür.³

Eski çağlardan beri tarihin süzgecinden süzülerek gelen ve toplumsal bellekteki yerini muhafaza eden “saç” imgesi Nevşehir halk inanışlarında ve hayatın geçiş dönemi uygulamalarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu imgeyle ilgili Nevşehir’deki inanış ve pratikler genel hatlarıyla aşağıdaki gibidir:

Doğum

Anne hamileliği süresince saçını kestirirse çocuğunun da ömrünün kesileceğine inanılır. Doğumu kolaylaştırmak için ebe kadın, doğumun yapılacağı mekânda bulunan herkesin saç bağını, saç örgüsünü açar, düğmelerini çözer.

Bebeğin kırkı çıkana kadar saç ve tırnakları kesilmemelidir. Kırk günlük süre sonunda kesilen saç ve tırnak rastgele bir yere atılmamalı, temiz bir beze sarılarak ya annesi tarafından saklanmalı ya da uygun bir yere gömülmelidir.

Bebeğin kırkı çıktıktan sonra ense saçından bir miktar kesilir ve tartılır, bu saçın ağırlığı kadar altın hesaplanır ve sadaka verilir.

Anne, saçını doğumun üzerinden kırk gün geçtikten sonra kesebilir.

Çocuğu yaşamayanlar çocuk erkekse kız; kızsı erkek elbisesi giydirir ve çocuğun saçı belli bir yaşa kadar kestirilmez.

Çocuğu yaşamayan kadınların çocuklarının saçı belli bir yaşa kadar kesilmez.

İlk defa saçı kesilecek, tıraş olacak çocuğu tıraş edecek kişiye hediye veya bahşış verilmelidir (KK1, KK3, KK5, KK7, KK11; Metin 2010: 131; Mert 2014: 78; Yıldız 2010: 95).

Evlenme

Nişanlılık öncesi dönemlerde erkek, kıza sevgisini anlatmak amacıyla toka ve ayna gibi süs eşyaları hediye ederken kız, erkeğe çevresini çeşitli motiflerle işleyip süslediği ve içine bir miktar saçını koyduğu mendil hediye eder.

---

³ Tabu ve kaçınmalarla ilgili detaylı bilgi için bkz. “*Mehmet Ali Yolcu, Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar, Kömen Yayınları, Konya, 2014.*”

Gelin olarak gelen kız, gerdek gecesi kız çıkmazsa ertesi gün saçları biçimsiz şekilde kesilip babasının evine geri gönderilir.

Başında iki tane saç kıvrımı olan erkek çocuğunun iki eşi olacağına inanılır (KK3, KK4, KK7; Mert 2014: 104; Kabak 2011: 148).

Ölüm

Ölen kişinin, tırnağı saçı ve sakalı kesilmez.

Ölünün erkek yakınları saç ve sakallarını tıraş etmezler.

Ölünün yakınları ellerine ve saçlarına kına yakarlar.

Cenaze sahipleri kendilerini yerden yere vurup saçlarını yolar ve üzerlerindeki elbiseleri yırtarak yas tuttıklarını belli ederler.

Kadınlar erkeklere göre daha etkili ve uzun süreli yas tutar ve ağıt yakarken saçlarını yolarlar (KK3, KK5, KK8, KK10; Mert, 2014: 91; Aytekin 2011: 29, 31; Kabak 2011: 60, 62, 64).

Halk İnanışları

Nevşehir’de hayatın geçiş dönemi uygulamalarının dışında çeşitli halk bilgisi pratiklerinde de “saç” ile ilgili inanışlar mevcuttur:

Fırtınalı havada saç kesmenin uğur getireceğine inanılır.

Saç kestiren kişi saçını çöpe atmaz, toprağa gömer.

Saçın üstüne basılmaz. Saça basan kişinin başının ağrıyacağına inanılır.

Erkek çocuğun alın kısmına yakın saç kıvrımları varsa o çocuğun açıkgozlu olacağına inanılır.

Gece saç taranmaz ve kesilmez.

Aile büyükleri ve bölgede kanaat önderi niteliğinde olan şahısların yanında saç taranmaz, tıraş olunmaz ve tırnak kesilmez.

Ağzında pamukçuk oluşan çocukların iyileşmesi için kocası ölen ve kayınıyla evlendirilen bir kadının saçından bir tutam kesilir ve çocuğun ağzına sürülür. Bu uygulamayla çocuğun ağzının içindeki yaranın geçeceğine inanılır (KK1, KK2, KK5, KK8, KK11; Kabak 2011: 148; Yıldız 2010: 96; Mert 2014: 111, 118).

Sonuç olarak; Nevşehir halk inanışları ve hayatın geçiş dönemi uygulamalarındaki “kâkül kesme töreni” ve “saç” imgesinin kültürel köklerinin eski Türk inançlarına kadar uzandığını söylemek mümkündür.

Kültürel kökleri çok eski dönemlere kadar uzanan ve Avanos başta olmak üzere farklı adlandırmalarla da olsa Nevşehir’in hemen hemen her bölgesinde icra edilen “kâkül kesme” veya “gâle töreni”, genç kızlıktan kadınlığa geçişin toplumsal olarak onandığı bir tören olup günümüzde daha çok köylerde yapılmaktadır. Bu tören, şehir merkezlerinde bayanların eğlenmek amacıyla düzenledikleri toplantılara dönüşmüş; “kâkül kesme” kavramı sadece törenin adı olarak kalmıştır.

Nevşehir halk kültüründe kâkül kesme ritüeli ve saç imgesi doğum sürecinde “ömür, hayat gücü, kült ve saçı”, evlenme sürecinde “itaat, erginlenme ve nişan” ölüm sürecinde “yas alameti” olarak sembolize edilip halk bilgisi pratiklerinde “büyü, kut, nişan ve kült” anlamlarını ihtiva etmektedir. Bu yönleriyle saç imgesi etrafında geliştirilen inanış ve kaçınmalar halk bilgisinde sağaltma, onanma ve arınma gibi örtük işlevleri yerine getirmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aytekin, Osman (2011). “Derinkuyu’da Ölüm Adetleri”. *Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları I*, (Ed. Adem Öger), Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları. 27-34.
- Bayram, Parvana (2013). “Nevşehir’in Avanos İlçesi, Uçhisar ve Göreme Beldelerinde Evlilik Merasimleri”. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 17-37.
- Çoruhlu, Yaşar (2004). “Uygur Sanatında Saçın İkonografik Tertibi”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları. 63-69.
- Çöl Yıldız, Nevin (2010). *Nevşehir İli Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Delaney, Carol (2004). “Türk Toplumunda Saçın Anlamı”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları. 89-110.
- Ergin, Muharrem (2011). *Dede Korkut Kitabı I, II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2005). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1976). *Türk Töresi (Haz. H. Dizdaroğlu)*. İstanbul: Devlet Kitapları.**
- Kabak, Turgay (2011). *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi.
- Kalafat, Yaşar (2005). “Balkan Türklerinde Örneklemelemlerle Halk İnançlarında Saç”. *BAL-TAM Türklük Bilgisi*. Mart 208–212.
- Mert, Tuğrul (2014). *Nevşehir İli Kozaklı İlçesinin Tarihi ve Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi
- Metin, Nazlı (2010). *Nevşehir İli Ürgüp İlçesinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Mülayim, Selçuk (2004). “Selçuklu İkonografisinde Saç”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları. 70-73.
- Ögel, Bahaeddin (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Kömen Yayınları, Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis (1995). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Sabuncu, Zeynep (2004). “Bektaşî Geleneğinde Saç”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları. 74-86.
- Şen, Mesut (2004). “Tarihi Metinlerde Saç ve Sakal Kültürü”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları.12-44.
- Turdimov, Şamirza (1999). “Türk Dünyasında Albastı”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 3. Sayı 261-267.
- Yolcu, Mehmet Ali (2014). *Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar*. Konya: Kömen Yayınları.
- Yörükân, Yusuf Ziya (2006). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

- KK1. Zübeyde Can, 1968 doğumlu, İlkokul mezunu, ev hanımı, Akköy-Ürgüp.
- KK2. Hatice Sönmez, 1991 doğumlu, Lise mezunu, ev hanımı, Nevşehir.
- KK3. Zekiye Sönmez, 1966 doğumlu, İlkokul mezunu, ev hanımı, Nevşehir.
- KK4. Fazilet Can, 1963 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Akköy-Ürgüp.
- KK5. Meryem Erol, 1938 doğumlu, okur-yazar, ev hanımı, Emmiler-Gülşehir.
- KK6. Emine Aktürk, 1974, Önlisans mezunu, ev hanımı, Akköy-Ürgüp.
- KK7. Sevda Bildirici, 1959 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Tatların-Acıgöl.
- KK8. Gülay Ertaş, 1975 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Tatların-Acıgöl.
- KK9. Fatma Taşkıran, 1962 doğumlu, Lise mezunu, ev hanımı, Köşektaş-Hacıbektaş.
- KK10. Gülfer Sezer, 1964 doğumlu, Lise mezunu, ev hanımı, Avanos.
- KK11. Müzeyyen Sezer, 1927 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Avanos.
- KK12. Kadriye Doğru, 1965 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Mustafapaşa-Ürgüp.